

Araştırma / Original article**KKTC’de erişkin bireylerde psikoaktif madde kullanımının yaygınlığı, risk etkenleri ve madde kullanımına yönelik tutumların incelenmesi, 2003-2017****Mehmet ÇAKICI,¹ Asra BABAYİĞİT,¹ Meryem KARAAZİZ,¹ Ayhan EŞ¹****ÖZ**

Amaç: Bu çalışmada 2017 yılında yapılan KKTC’de madde kullanım yaygınlığı araştırma sonuçları 2003, 2008, 2013 ve 2015 araştırma verileri ile karşılaştırılarak KKTC’deki madde kullanımının seyri ve madde kullanımına yönelik tutumlar incelenmiştir. **Yöntem:** Bu çalışmanın evreni KKTC’de yaşayan, 18-65 yaşları arasındaki bireylerdir. Bin kişilik örneklem yaş, cinsiyet ve coğrafi bölge kotaları göz önüne alınarak çok tabakalı rastgele örneklem yöntemiyle belirlenmiştir. Veriler Mayıs-Haziran 2017 tarihlerinde toplanmıştır. Çalışmada Avrupa Konseyi’nin ‘Model Avrupa Anketi’ ve ‘Bağımlılık Yapıcı Maddeleri Kullanan Bireylere Yönelik Tutum Ölçeği’ kullanılmıştır. Madde yaygınlık verileri benzer yöntemle yapılan ve aynı anket formunun kullanıldığı 2003 (825 kişi), 2008 (804 kişi) 2013 (1040 kişi) ve 2015 (994 kişi) yıllarında yapılmış araştırmalarla karşılaştırılarak verilmiştir. **Bulgular:** Çalışmada yaşam boyu en az bir kez sigara içme oranı %60.9, alkol kullanma oranı %63.5, yaşam boyu herhangi bir diğer psikoaktif madde (DPM) kullanma oranı %14.9 ve yasa dışı madde kullanma oranı %11.7 olarak bulunmuştur. Esrar ve sentetik kannabinoidin en çok kullanılan yasa dışı maddeler olduğu görülmüştür. Yasa dışı madde kullanımında erkek olmak, genç olmak, Türkiye doğumlu olmak, yalnız yaşamak, dini önemsiz bulmak, sigara-alkol kullanmak ve sarhoş olmak risk etkenleri olarak belirlenmiştir. Madde kullanmayan bireylerin, madde kullanan kişiler ile iletişim kurmaktan çekindikleri, ev arkadaşlığı veya arkadaşlık ilişkisi kurmak istemedikleri ve madde kullanan bireyleri tehlikeli olarak algıladıkları saptanmıştır. **Sonuçlar:** Araştırma sonuçları, yasa dışı madde kullanımının 2003-2017 yılları arasında KKTC’de hızla artan önemli bir sorun olduğunu göstermiştir. Çalışma sonucunda madde kullanımına yönelik daha olumlu ve olumsuz tutumların önleme programları hazırlanırken dikkate alınması gerektiği ortaya çıkmıştır. (*Anadolu Psikiyatri Derg* 2019; 20(3):277-286)

Anahtar sözcükler: Psikoaktif madde kullanımı, yaygınlık, risk etkenleri, tutum

Prevalence of psychoactive substance use, risk factors and investigation of attitudes towards substance use among adult population in TRNC, 2003-2017

ABSTRACT

Objective: Present study compares the results of research on substance use prevalence in the TRNC in 2017 with the data of 2003, 2008, 2013 and 2015 researches, and examined the current attitudes towards substance use in the TRNC. **Methods:** The universe of this study consists of individuals aged 18-65 years living in the TRNC. The sample of 1000 people was determined by stratified random sampling method considering the age, sex and geographical region quotations. The data was collected in May and June 2017. The study's questionnaire was conducted by the Council of Europe's 'Model Europe Survey' and the 'Attitude Scale for Individuals Who Use Addictive Substances'. Substance use prevalence data are given in comparison with the surveys conducted in 2003

¹ Yakın Doğu Üniversitesi Psikoloji Bölümü, Lefkoşa/KKTC

Yazışma adresi / Correspondence address:

Prof. Dr. Mehmet ÇAKICI, Yakın Doğu Üniversitesi Psikoloji Bölümü, Lefkoşa/KKTC

E-mail: mehmet.cakici@neu.edu.tr

Geliş tarihi: 01.09.2018, **Kabul tarihi:** 18.10.2018, **doi:** 10.5455/apd.4372

(825 people), 2008 (804 people), 2013 (1040 people) and 2015 (994 people) using the same questionnaire. **Findings:** The rate of smoking at least once in life was 60.9%, the frequency of alcohol use was 63.5%, the rate of use of any other psychoactive substance (OPD) was 14.9% and the rate of illegal substance use was 11.7%. Cannabis and synthetic cannabinoid are the most commonly used illegal substances. Being male, being young, being born in Turkey, living alone, finding religious insignificant, use of alcohol-tobacco and being drunk have been identified as risk factors for the use illegal substances. Individuals who do not use substance have been found to be hesitant to communicate, live together or establish friendship with substance users and found to perceive substance users as dangerous. **Conclusions:** The results of the study show that the use of illegal substances is an important problem that increased rapidly in the TRNC between 2003 and 2017. As a result of the study, it was revealed that the positive and negative attitudes towards substance use should be taken into account when preparing preventive programs. (*Anatolian Journal of Psychiatry* 2019; 20(3):277-286)

Keywords: psychoactive substance use, prevalence, risk factors, attitude

GİRİŞ

Psikoaktif madde kullanımı tüm dünyada giderek artan ve tüm insanlığı etkisi altına alan en önemli sosyal sorunlardan biri haline gelmiştir.^{1,2} Psikoaktif madde kullanımı, insan sağlığını etkilemekte ve birçok ölüme neden olmaktadır.³ Dünyada 15-64 yaş grubun kapsayan çalışmada yaklaşık olarak her yirmi kişiden birinin, son bir yıl içinde en az bir kez psikoaktif bir madde kullandığı saptanmıştır.⁴ Psikoaktif madde kullanımının evrensel hastalık yükünün %5’ini oluşturduğu bildirilmiştir.⁵

Dünya Sağlık Örgütü psikoaktif maddeleri zarar verici ve tehlikeli olarak tanımlamıştır.⁶ Madde kullanımı arttıkça, kullanıcı maddeye karşı tolerans geliştirmekte ve sonuç olarak doz artışı görülmesi ile birlikte çoğu zaman fiziksel gerilemelere de yol açmaktadır.⁷⁻⁹ Özellikle ergenlik dönemi bağımlılık gelişimine yatkınlık açısından ve ayrıca suç ve şiddetle ilişkili olabileceğinden kritik bir süreç olarak kabul edilmektedir.^{6,10,11} Madde kullanım ile ilgili bozukluklar, kullanan kişiyi etkilemekle birlikte kullanıcı bireyin aile, çevre ve yaşadığı topluma da olumsuz etkiler doğurabilmektedir.^{12,13}

Birçok çalışmada madde kullanımına yönelik olumlu ve olumsuz tutumların madde kullanımını etkilediği bildirilmektedir. Madde kullananlar, sosyal sapma davranışı içerisinde bulunan ve toplum tarafından olumsuz sıfatlar ile algılanan bireyler olarak algılanmaktadır.¹⁴ Bir araştırmada madde kullanımının cinayet ve suç gibi diğer sosyal problemlere göre daha az problematik algılandığı görülmüştür.¹⁵ Bir başka araştırmada ise, bir madde kullanıcısı tanıyanların tanımayanlara göre daha olumlu tutumlarının olduğu bulunmuştur.¹⁶ Ailelerin, öğretmenlerin ve sosyal yapının içerisindeki diğer bireylerin madde kullanımı ile ilgili tutumların şekillenmesinde önemli rol oynadığı belirtilmektedir.¹⁷

KKTC’de son yıllarında yapılan yaygınlık çalış-

maları yasa dışı madde kullanımının giderek artmakta olduğunu ve başlangıç yaşının ilköğretim düzeyine kadar indiğini göstermektedir.^{18,19} Çalışmalarda esrar, sentetik kannabinoid, eksta-zi, kodeinli şurup ve yatıştırıcı-sakinleştirici ilaç kullanımının en yaygın kullanılan maddeler arasında yer aldığı bildirilmiştir.^{17,18,20} Kıbrıs’ın küçük bir ülke olmasının psikoaktif maddelerin ulaşılabilirliğini artırdığı ve yeni maddelerin hızla yayılmasına neden olduğu görülmektedir.²¹

Bu çalışma ile KKTC’de hangi maddelerin kullanıldığını, risk etkenlerinin ve madde kullanımına yönelik toplumdaki tutumların neler olduğunu araştırmak amaçlanmıştır. Ayrıca bu çalışma, 2003, 2008, 2013 ve 2015 yıllarında yapılan ev çalışmalarındaki aynı anket ve aynı yöntem kullanılması nedeniyle 14 yıllık bir izleme çalışması niteliğindedir. Elde edilen madde kullanımına yönelik tutum verilerinden yola çıkarak günümüze uygun önleme programları ve halk sağlığı politikaları geliştirilebilecektir.

YÖNTEM

Örneklem

Çalışmanın evreni Kuzey Kıbrıs’ta 18-65 yaş arasında yaşayan ve Türkçe konuşan bireylerdir. Çalışmada kotalı çok basamaklı tabakalandırılmış seçkisiz (randomize) örneklem yöntemi ile seçilen 994 kişi çalışmaya alınmıştır. Çalışmaya alınan bireyler cinsiyet (kadın, erkek), yaş (18-19, 20-29, 30-39, 40-49, 50-65), yerleşim (köy, şehir), bölge özellikleri göz önüne alınarak hesaplanmıştır. Örneklem seçiminde 4 Aralık 2011 yılında yapılan son nüfus sayımındaki istatistikler göz önüne alınmıştır.²² Son nüfus sayımındaki özelliklere göre KKTC Lefkoşa, Mağusa, Girne, Güzelyurt ve İskele olmak üzere beş ana bölgenin nüfus özellikleri dikkate alınmıştır. Bu beş ana bölge şehirlerde mahallelere, kırsal kesimlerde köylere ayrılmıştır. Bu şekilde randomize olarak 16 mahalle, 17 köy ve beş

bucak merkezi (Lefke, Güzelyurt, Mehmetçik, İskele, Geçitkale) çalışmaya alınmıştır.

Anket Formu: Çalışmanın anket formu Avrupa Konseyi'nin Model Avrupa Anketinden yararlanılarak hazırlanmıştır.²³ Anket, Çakıcı ve arkadaşlarının çalışmalarında kullandığı Türkçeye uyarlanmış şekli temel alınarak uygulanmıştır.²⁰ Anket formu aydınlatılmış onam ve sosyodemografik form içermektedir.

KKTC'de Yaşayan Bireylere Yönelik Madde Tutum Formu: Araştırmacılar tarafından hazırlanan bu form KKTC'de yaşayan bireylere yönelik konuları içermektedir. On üç maddeden oluşan form araştırmacılar tarafından beşli Likert tipinde hazırlanmıştır. Her madde KKTC'de madde tutumunu ölçmeye yönelik anlatımlardan oluşmaktadır. Denetimli serbestlik, eğitim programları, tedavi ve rehabilitasyon ile ilgili sorular yer almaktadır.

Bağımlılık Yapıcı Maddeleri Kullanan Bireylere Yönelik Tutum Ölçeği: Bu ölçek, Tansel tarafından geliştirilen bağımlılık yapıcı madde kullanan bireylere yönelik tutum ölçeği olarak hazırlanmıştır. Beşli Likert tipi bir ölçektir, beş alt faktörü vardır. Alt faktörlerden birincisi ikili ilişkiler durumuna içeren anlatımlardan, ikincisi kişilik yapılarına yönelik maddelerden, üçüncüsü sosyal ilişkileri içeren anlatımlardan, dördüncüsü toplumsal bakış açıları ile ilgili, beşinci alt faktör aile ve sosyal çevre ilişkilerine yönelik anlatımlardan oluşmaktadır. Ölçeğin Cronbach alfa güvenilirlik katsayısı 0.88 olup 23 maddeden oluşmaktadır. Katılımcılar anlatımları 1 (tamamen katılıyorum) ve 5 (hiç katılmıyorum) arasında değerlendirmektedir.²⁴

Uygulama

Araştırma Mayıs-Haziran 2017 tarihlerinde Kuzey Kıbrıs'ta yapılmıştır. Çalışmada başlangıç noktaları şehirlerde randomize olarak belirlenen sokaklardan, köylerde ise köy merkezlerinden (köy kahvesi veya camisi) kuzeye, güneye, doğuya ve batıya gidecek şekilde belirlenmiştir. Anketörler sokakların başlangıç noktalarından bir kare yapacak şekilde yolun sağından ve en küçük numaradan başlamışlardır. Her üç evden biri çalışmaya alınmış ve sağa dönülen ilk sokaktan dönülerek bir kare yapacak şekilde yön belirlenmişlerdir. Kare tamamlandıktan sonra başlangıç noktasından bir sonraki sokaktan tekrar başlanarak yeni bir kare olacak şekilde devam edilmiştir. Bu şekilde görüşmecilerin görüşme yaptıkları ev seçiminde ortak bir yöntem sağlanarak görüşmeciden kaynaklanabilecek hata payı önlenmiştir. Her üç evden biri

çalışmaya alınmış ve her girilen evde erkek-kadın ve yaş kotaları dikkate alınmıştır. Girilen her evde bir kişi çalışmaya alınmış ve birinci evde kadın sonrakinde erkek olacak şekilde seçilmiştir. Yaş kotasında ise, eğer evde birden fazla aday varsa en yakın yaş günü tarihi olan çalışmaya alınmıştır. Çalışmaya 47 anketör katılmış ve anketörler eğitimden geçirilerek çalışmaya alınmıştır. Her görüşmeci en fazla 21 kişiye anket uygulamıştır. Bu şekilde görüşmecinin uygulamalarından kaynaklanabilecek hata payı azaltılmaya çalışılmıştır.

Verilerin analizi

Araştırmada elde edilen veriler Statistical Package for Social Science (SPSS) 21 yazılım paket programı kullanılarak analiz edilmiştir. Yaygınlık verileri aynı araştırmacılar tarafından benzer yöntemle yapılan ve aynı anket formunun kullanıldığı 2003 (825 kişi), 2008 (804 kişi), 2013 (1040 kişi) ve 2015 (994 kişi) yıllarında yapılmış araştırmalarla karşılaştırılarak verilmiştir. Çalışmada betimleyici istatistik yöntemleri kullanılmıştır. Gruplar arası sosyodemografik özellikler ki-kare istatistik yöntemi kullanılarak incelenmiştir. KKTC'de madde kullanımına yönelik tutumu incelemek amacıyla, madde kullanan ve kullanmayan bireyler arasındaki farklı özellikler ki-kare istatistik yöntemi kullanılarak araştırılmıştır. Yasa dışı madde kullanımının oluşumundaki risk faktörleri ise lojistik regresyon analizi ile belirlenmiştir.

BULGULAR

Çalışmaya 1000 kişi katılmıştır. Katılanların 519'u kadın, 481'i erkekti. Katılımcıların %34.5'i 18-29, %22.1'i 30-39, %17.7'si 40-49, %14.6'sı 50-59 ve 11.0'ı 60 yaş ve üzerindeydi. Okula gitmeyenler %2.9, ilkokul %15.4, ortaokul %11.6, lise %34.1 ve üniversite ve üzeri mezunları ise %35.9'du. Katılımcıların %56.4'ü Kıbrıs, %41'i Türkiye, %0.6'sı İngiltere ve %2'si diğer ülkelerde doğmuşlardı. Çalışmaya katılanların %46.2'si eşiyle, %16.5'i anne ve babasıyla, %17.1'i yalnız ve %7.3'ü çocukları ile kalıyordu.

Çalışmada yaşam boyu en az bir kez sigara içme oranı %60.9 olarak bulunmuştur. Bireylerin son 12 ayda kullanım sıklığı %50.9 iken son 30 günde sigara kullanma sıklığına bakıldığında bu oranın %45.8 olduğu görülmüştür. Erkeklerin yaşam boyu en az bir kez sigara kullanma oranı (%70.5) kadınlarda (%51.9) daha yüksektir. Katılımcılarda sigaraya başlama (%7.7) ve alkolle başlama (%4.8) yaşının 11 yaş ve öncesine kadar indiği görülmektedir.

Çalışmada yetişkinlerde yaşam boyu alkol kullanma sıklığı %63.5 olarak bulunmuştur. Bireylerin son 30 günde alkol kullanma sıklığına bakıldığında bu oranın %45 iken son 12 ayda %54.2 olduğu belirlenmiştir. Erkeklerin yaşam boyu en az bir kez alkol kullanma oranı %78, kadınların %49.4 olduğu görülmüştür. Yaşam boyu alkol alarak sarhoş olma oranının %46.4 olduğu belirlenmiştir. Alkol içenler daha çok evde (%25.9) içerlerken açık hava ve sokak-park (%5.9), lokanta (%9.7), bar-kafe (%11.5) ve başkasının evinde (%3.9) içme evde içmeye göre daha az olduğu bulunmuştur. Katılımcıların alkollü eğlenmek (%63.8), rahatlamak (%7.0), arkadaşlarının içmesi (%8.5) ve problemlerden uzaklaşmak (%5.4) nedeniyle kullandıklarını

bildirmişlerdir.

Çalışmada bireylerin yaşam boyu alkol ve sigara dışında diğer madde kullanımı (DPM) oranı %14.9 ve yasadışı madde kullanma oranı ise %11.7 olarak bulunmuştur. DPM’yi erkeklerin (%61.7) kadınlara (%39.3) göre daha fazla kullandığı görülmektedir. Yasa dışı madde kullanımı en sık %60.3 oranında 18-29 yaşları arasındaki bireylerde saptanmıştır. Yasa dışı madde kullanımının eğitim düzeyine göre dağılımında kullanım oranının üniversite mezunlarında (%50.9) yoğunlaştığı görülmektedir. 2003’ten itibaren yapılan ev yaygınlık çalışmalarındaki madde çeşitleri ve yıllara göre değişen oranlar Tablo 1’de gösterilmiştir.

Tablo 1. 2003, 2008, 2013, 2015 ve 2017 ev çalışmaları

	2003 %	2008 %	2013 %	2015 %	2017 %
Sigara	65.4	66.0	62.1	62.7	60.9
Alkol	82.3	77.1	68.5	72.1	63.5
Yatıştırıcı/sakinleştirici	2.2	2.0	1.9	5.7	5.7
Esrar	2.9	6.0	7.7	4.5	5.0
Amfetamin	0.5	1.1	0.3	1.2	1.3
Ekstazi	0.9	2.9	2.0	1.5	2.7
Kokain	0.1	1.1	1.0	1.3	2.5
Eroin	0.2	0.9	0.8	0.8	1.2
LSD	0.1	0.4	0.3	0.7	0.7
Uçucu	0.6	1.0	1.2	1.4	1.1
Sentetik kannabinoid	-	-	3.0	3.5	5.8
Kodeinli şurup	-	-	0.3	0.8	1.0
Herhangi	3.9	8.5	8.5	13.2	14.9
Yasa dışı	3.0	8.0	8.4	8.0	11.7

Çalışmada, erkek cinsiyetinde, 25 yaş ve altında, dine önem vermeyenlerde ve ailesiyle yaşamayanlarda daha fazla yasa dışı madde kullanımı bulunmuştur (Tablo 2). 2003-2017 çalışmalarının tümünde erkek olmak, 25 yaş altı, sigara içmek, 40 defadan fazla alkol kullanmak ve sarhoş olmak yasa dışı madde kullanımının oluşumunda risk etkenleri olarak belirlenmiştir (Tablo 3).

Yasa dışı madde kullanımı ile tutum alt ölçeklerinde madde kullanan ve kullanmayan bireyler arasında, madde kullanan bir kişi ile arkadaşlık kurma, sevgili olma, cinsel ilişkiye girme ve evlenme gibi ikili ilişkiler, bağımlı kişilerin toplum değerlerine hiçe saydığını ve kişiliklerinin gelişmemiş olduğunu düşünme ve bu kişileri tehlikeli ve kaba olarak algılama gibi kişilik yapısı ve

madde kullanan biriyle iletişim kurma, aynı evi paylaşma ve birlikte yemek yeme gibi sosyal ilişkiler arasında anlamlı farklılık bulunduğu saptanmıştır (Tablo 4).

KKTC’deki madde kullanıcılarının kullanmayanlara göre yasa dışılığın daha çok farkında olduğu, ayrıca eğitime ve tedaviye yönelik inançlarının ise daha az olduğu saptanmıştır. Kullanıcılar daha az yoğunlukta KKTC halkının madde kullanıcılarına yönelik önyargılı olduğunu ve madde kullananları topluma kazandırılması gereken bireyler olarak değerlendirdikleri görülmektedir. Kullananlar ayrıca polisin çalışmalarını kullanmayanlara göre daha çok yeterli gördükleri ancak polisin kötü davrandığını daha çok düşündükleri belirlenmiştir (Tablo 5).

Tablo 2. 2003, 2008, 2013, 2015 ve 2017 yıllarındaki çalışmalarda yasa dışı madde kullanan ve kullanmayan kişilerin bazı sosyodemografik özelliklerinin karşılaştırılması

Demografik değişkenler	2003 kullanan Evet %	2003 kullanan Hayır %	2008 kullanan Evet %	2008 kullanan Hayır %	2013 kullanan Evet %	2013 kullanan Hayır %	2015 kullanan Evet %	2015 kullanan Hayır %	2017 kullanan Evet %	2017 kullanan Hayır %
Cinsiyet										
Kadın	0.6*	99.4*	4.5*	95.5*	3.9*	96.1*	4.7*	95.3*	7.9*	92.1*
Erkek	4.8*	95.2*	10.7*	89.3*	12.7*	87.3*	11.1*	88.9*	16.0*	84.0*
Yaş (yıl)										
25 altı	3.8	96.2	12.1*	87.9*	14.3*	85.7*	14.6*	85.4*	17.0*	83.0*
25 üzeri	2.2	97.8	5.5*	94.5*	6.9*	93.1*	4.9*	95.1*	10.7*	89.3*
Doğum yeri										
Kıbrıs	3.1	96.9	5.8*	94.2*	6.2*	93.8*	7.2	92.8	8.9*	91.1*
Türkiye	1.4	98.6	10.9*	89.1*	11.0*	89.0*	8.5	91.5	16.3*	83.7*
Diğer	0.0	0.0	0.0	0.0	17.1*	82.9*	17.4	82.6	14.3*	85.7*
Yaşanılan kişi										
Aile ile	3.0	97.0	6.5*	93.5*	6.9*	93.1*	6.9*	93.1*	9.3*	90.7*
Aileden ayrı	2.8	97.2	19.2*	80.8*	24.7*	75.3*	14.6*	85.4*	20.6*	79.4*
Eğitim										
Lise ve üzeri	3.0	97.0	10.3	89.7	9.6*	90.4*	8.5	91.5	12.6	87.4
Lise altı	2.6	97.4	10.2	89.8	6.5*	93.5*	6.5	93.5	11.1	88.9
Yaşanan yer										
Köy	3.7	96.3	-	-	6.5*	93.5*	3.8*	96.2*	10.9	89.1
Kasaba	2.0	98.0	-	-	9.8*	90.2*	10.8*	89.2*	12.5	87.5
Şehir	2.5	97.5	-	-	-	-	15.4*	84.6*	20.0	80.0
Din										
Önemli değil	8.1*	91.6*	14.0*	86.0*	16.8*	83.2*	16.8*	83.2*	14.7*	85.3*
Önemli	1.4*	98.6*	6.8*	93.2*	11.8*	88.2*	7.4*	92.6*	10.7*	89.3*

*: $p < 0.05$ **Tablo 3.** 2003, 2008, 2013, 2015 ve 2017 araştırmalarında lojistik regresyon analizi ile yasadışı madde kullanımı ve risk etkenleri arasındaki ilişkinin incelenmesi

	2003 OR/G.A.	2008 OR/G.A.	2013 Odds/G.A.	2015 Odds/G.A.	2017 Odds/G.A.
Cinsiyet (erkek/kadın)	8.55/2.02-36.3**	2.55/1.42-4.55**	3.61/2.13-6.11*	2.35/1.42-3.89**	1.59/1.21-2.12**
Yaş (25 yaş altı/üstü)	1.70/0.74-3.87*	2.32/1.36-3.95**	2.25/1.40-3.62*	2.96/1.87-4.67**	1.14/1.01-1.31*
Doğum yeri (TR/Kıbrıs)	2.25/0.53-9.56**	1.98/1.14-3.42*	1.86/1.17-2.96*	1.20/0.71-2.01	1.98/1.32-2.99**
Yaşanılan kişi (yalnız/aile)	-	3.41/1.77-6.57**	4.41/2.50-7.78**	1.49/0.76-2.89	1.33/1.14-1.58**
Eğitim (lise üstü/altı)	1.16/0.48-2.79	1.08/1.04-1.12	1.56/0.96-2.54*	1.33/0.77-2.30	1.15/0.74-1.80
Din (önemli değil/önemli)	6.03/2.49-14.6**	2.24/1.82-4.24*	1.52/0.81-2.85*	2.15/1.14-4.04*	2.77/1.65-4.68**
Sigara (içen/içmeyen)	12.4/2.9-52.5**	2.61/1.48-4.59**	10.04/5.1-19.7**	8.39/3.33-21.1**	4.10/2.41-7.02**
Alkol (40 < / < 40)	9.35/2.7-31.4**	5.14/2.72-9.66**	9.42/5.1-17.3)**	4.33/2.44-7.75**	3.48/2.29-5.30**
Sarhoşluk (var/yok)	8.04/2.35-22.4**	4.39/2.33-8.27**	8.86/4.6-16.9**	6.70/3.46-2.97**	4.22/2.67-6.66**

**: $p < 0.001$; *: $p < 0.005$

TARTIŞMA

Çalışma 2003, 2008, 2013 ve 2015 yıllarındaki psikoaktif madde kullanım yaygınlığını belirlemeye yönelik yapılan ev çalışmalarının devamı niteliğinde olup KKTC genelini kapsamı, aynı

yaş grubuna uygulanması ve aynı soruları içeren anket formu kullanılması nedeniyle KKTC'deki artış oranlarını ve değişen madde tercihlerini izlememizi sağlamıştır. Yani sıra, bu çalışma KKTC halkının madde kullanımına yönelik tutum özelliklerini de ortaya koymuştur.

Tablo 4. Yasa dışı madde kullanan ve kullanmayan bireylerin madde kullanan bireylere yönelik tutum alt boyut puanları

Tutum alt ölçekleri	Yasa dışı madde		t	p
	kullanan Ort.±SS	kullanmayan Ort.±SS		
İkili ilişkiler	14.79±4.71	12.99±4.53	-3.84	<0.001
Kişilik yapısı	13.89±5.16	12.08±4.77	-3.61	<0.001
Sosyal ilişkiler	12.82±3.57	11.49±3.42	-3.69	<0.001
Toplumsal bakış açıları	8.16±3.45	8.63±3.65	1.24	0.215
Aile ve sosyal çevre	10.71±3.86	11.35±3.63	1.08	0.092

Tablo 5. Yasa dışı madde kullanan ve kullanmayan bireylerin KKTC’de madde tutumlarına ilişkin dağılımı

	Kullanan		Kullanmayan		χ^2	p
	Sayı	%	Sayı	%		
1. KKTC’de uyuşturucu mafyasının var olduğunu düşünme	56	49.6	243	30.3	35.51	<0.001
2. KKTC’de madde bağımlılarına yönelik yeterli tedavi bulunduğunu düşünme	27	24.5	210	26.3	7.47	0.113
3. KKTC’de yeteri ölçüde rehabilitasyon hizmeti verildiğini düşünme	27	24.5	210	26.3	7.47	0.113
4. Barış Ruh ve Sinir Hastalıkları Hastanesi’nde yeterli ölçüde bağımlılık tedavisi verildiğini düşünme	23	20.9	213	26.6	7.63	0.106
5. KKTC’de yeteri ölçüde uyuşturucu politikaları bulunduğunu düşünme	23	20.9	202	25.2	4.11	0.392
6. KKTC’de devlet okullarında madde bağımlılığının zararlarına yönelik eğitim koyulması gerektiğini düşünme	55	50.0	601	75.2	0.32	<0.001
7. Madde kullanımının zararlarını bilinçlendirmeye yönelik eğitim programının müfredata girmesini destekleme	81	73.7	720	90.1	34.58	<0.001
8. KKTC’deki lise ve ortaokullarda yeterli düzeyde madde bağımlılığı zararlarının açıklandığını düşünme	64	58.2	305	38.2	16.36	0.006
9. Medyanın madde bağımlılığı konusunda yeteri ölçüde bilgi verdiğini düşünme	36	31.9	258	32.5	8.56	0.128
10. Polis tarafından yakalanan madde bağımlılarının gazetelerde mahkeme soruşturması sonuçlanmadan ifşa edilmesini desteklememe	58	52.8	451	57.4	20.06	<0.001
11. Bir gencin cezaevine gönderilmesi yerine Denetimli Serbestlik Yasasından yararlanmasını destekleme	81	73.7	583	74.3	6.72	0.151
12. Bütün madde bağımlılarının tedavi yerine cezaevine gönderilmesini düşünme	48	43.6	188	23.9	23.09	<0.001
13. KKTC Uyuşturucu ile Mücadele Komisyonunun çalışmalarını yeterli olduğunu düşünme	48	44.0	210	26.9	24.46	<0.001
14. KKTC toplumunun madde bağımlılarına önyargıları olduğunu düşünme	43	39.1	478	60.9	25.26	<0.001
15. KKTC toplumunun madde bağımlılarının ailelerine karşı önyargıları olduğunu düşünme	63	57.3	454	57.6	11.58	0.210
16. Madde bağımlılarının topluma kazandırılması gerektiğine inanma	77	70.7	623	80.2	19.89	<0.001
17. KKTC’de narkotik şubenin çalışmalarını yeterli bulma	82	74.5	431	55.3	16.79	0.002
18. KKTC’de narkotik şubenin madde bağımlılarına kötü davrandığını düşünme	54	49.1	254	32.7	13.40	0.009
19. Madde bağımlılığının tedavi edilmesi gereken bir hastalık olduğunu düşünme	64	58.7	637	81.7	40.33	<0.001
20. Madde bağımlısı gençlerin medya tarafından görsel, yazılı ve sosyal olarak teşhir edilmesini doğru bulma	85	77.3	525	67.2	6.52	0.163
21. Bağımlılık yapıcı uyuşturucu madde kullanan arkadaşlarının tedavi olup kurtulmasına yardımcı olmayı düşünme	72	65.5	644	78.8	25.41	<0.001

Sigara içme

Çalışmamızda yaşam boyu en az bir kez sigara içme oranı %60.9 olarak bulunmuştur. Yaşam boyu sigara içme oranı 2003'te %44.7,¹⁷ 2008'de %64,²⁰ 2013'te %62.1¹⁸ ve 2015'te %62.7²⁵ olarak saptanmıştır. Geçen yıllara göre incelendiğinde, sigara içmenin ülke genelinde değişmediği görülmektedir. KKTC'de lise gençliğinde yapılan çalışmalar yaşam boyu en az bir kez sigara içmenin %26.8-%47.2 arasında olduğunu göstermektedir.²⁵⁻²⁹ 2012 yılında KKTC üniversite öğrencileri arasında yapılan çalışmada yaşam boyu sigara içme oranı %69.5 olarak bulunmuştur.³⁰ Bulgular incelendiğinde, genç yetişkinlik yaşamına geçiş döneminde yaşam boyu sigara içmenin arttığı görülmektedir.

KKTC'de şimdiki sigara içme yaygınlığının %44.7 olduğu görülmüştür. Dünyadaki yaygınlık verileri incelendiğinde, sigara içme yaygınlığının Doğu Asya ve Pasifik'te %34, Avrupa ve Orta Asya'da %35, Latin Amerika ve Karayipler'de %32, Orta Doğu ve Kuzey Afrika'da %21, Güney Asya'da %20 ve Sahra altı Afrika'sında %18 olduğu bildirilmiştir.³¹ Bu yaygınlık oranlarına göre, sigara yaygınlığının dünyada en yüksek olduğu bölge Avrupa ve Orta Asya ülkeleri olduğu görülmektedir. Kıbrıs'taki sigara içmenin yaygınlığı bulunduğu bölge itibarı ile Avrupa ortalamasından da yüksektir. Diğer ülkelerdeki yetişkin çalışmaları dikkate alındığında, KKTC'deki oranın Amerika³² ve İran'da³³ bulunan oranlardan yüksek, bazı Latin Amerika ülkelerinin oranlarıyla³⁴ benzer, ancak Ukrayna, Rusya ve Türkiye'deki^{35,36} oranlardan düşük olduğu görülmüştür.

Alkol kullanımı

Çalışmada yetişkinlerde yaşam boyu alkol kullanma oranı %63.5 olarak bulunmuştur. Yaşam boyu en az bir kez alkol kullanımı 2003-2015 yılları arasında yapılan çalışmalarda %82.1-68.5 arasında bulunmuştur. Tüm bu veriler incelendiğinde KKTC'deki alkol kullanımının halen yüksek oranlarda olduğu görülmektedir. Lise öğrencilerinde yaşam boyu en az bir kez alkol kullanım oranı %85.9,³⁰ üniversite öğrencilerinde %81.0³⁷ olarak bulunmuştur. Avustralya'da yaşam boyu alkol kullanım oranı %87.8-90.4, ABD'de %83.7-84.8 arasında bulunmuştur.³⁸ Bu bulgular ile KKTC'deki alkol kullanım oranı incelendiğinde, KKTC'deki yaygınlığın giderek Avustralya ve ABD'deki gibi yüksek oranlara yaklaştığı görülmektedir. Kıbrıs'ın turistik bir ada olması, görsel ve yazılı medyada serbestçe yapılan reklamlar bulunması, yasal düzenlemelerin eksikliği, alkolün

kolay erişilebilir olması, düşük fiyatlar ve kültürel nedenler alkol kullanımının artmasında etkili olmuş görünmektedir.^{17,30}

Diğer psikoaktif madde (DPM) kullanımı

Çalışmada bireylerin herhangi bir madde kullanma oranı %14.9 iken, yasa dışı madde kullanma sıklığı %11.7 olarak bulunmuştur. Yasa dışı madde kullanma oranı 2003 yılında %3.0 iken, 2015 yılında %8'e yükselmiştir.^{17,18} Geçen yıllara göre yasa dışı madde kullanımının giderek yükseldiği görülmektedir. KKTC'de yasa dışı madde kullanım oranının birçok ülkeden yüksek, Mısır (%9.6) ve ABD'deki (%10.3) kullanım oranlarına yakın olduğu görülmektedir.^{39,40} Yeni Zelanda'da yasa dışı madde kullanım oranı (%77.3),⁴¹ KKTC'deki kullanım oranından belirgin düzeyde yüksek olarak bulunmuştur.

Geçmiş yıllarda yapılan KKTC'deki diğer çalışmalar ile benzer bir şekilde, sentetik kannabinoid ve esrar kullanılan yasa dışı maddeler arasında ilk sıralarda yer almaktadır.^{20,30} Dünya Psikoaktif Madde Raporuna göre dünyadaki esrar kullanım oranları Okyanusya %14.5, Orta ve Batı Afrika %12.6, Kuzey Amerika %10.5, Afrika %8, Batı ve Orta Avrupa %6.9, Yakın ve Orta Doğu Asya %3.6, Asya %2, Doğu ve Güney Doğu Asya %0.9 olarak sıralanmıştır.⁴² Bu sonuçlarla karşılaştırıldığında KKTC'de esrar kullanımı Avrupa ortalamasıyla benzerlik gösterirken, Okyanusya, Kuzey Amerika ve Afrika'dan düşük, ancak Asya ülkelerinden yüksektir.

Sentetik kannabinoid kullanımının son yıllarda KKTC'de popülerleşmesi ve kullanımı ucuz da olması nedeniyle esrar kullanımından daha yüksek bir oranla yasa dışı maddeler arasında ilk sırada yer aldığı görülmektedir. 2013'te sentetik kannabinoid kullanımı %3 iken, 2015 yılında %3.5'e¹⁸ ve 2017 yılındaki bu çalışma ile %5.8'e yükseldiği gözlemlenmiştir. Sentetik kannabinoid kullanımı ilk önce Avrupa'da gündem oluştursa da, günümüzde sentetik kannabinoid bağımlılığı tüm dünyayı etkisi altına almıştır.^{43,44}

Ekstazi 2003'ten 2008'e belirgin bir artış göstererek kullanma oranı %0.9'dan %2.9'a yükselmiştir.²⁰ 2013 yılında ise %2.0'a,¹⁸ 2015 yılında %1.5'e düşmüştür. 2017 yılındaki bu çalışmada ise ekstazi kullanım oranının %2.7 olduğu görülmüştür. Ekstazinin lise çalışmalarında 1996 ve 2004 arasında KKTC'de 3 kat arttığı belirlenmiştir.³⁰ Buna karşılık, 2004-2015 arasında ekstazinin yasa dışı kapsamına alınması ve sentetik kannabinoid gibi daha popülerleşen maddelerin giderek yaygınlaşması nedeniyle azalma olduğu belirlenmiştir.¹⁸ Ancak son yıllar-

da ekstazi kullanımının artma eğilimine yeniden girmeye başladığı görülmüştür.

Bu çalışmada, yaşam boyu amfetamin, kokain, eroin ve LSD’nin kullanım oranlarının %0.7-2.5 arasında değiştiği görülmüştür. Geçmiş çalışmalara göre¹⁸ bu çalışmada bu maddelerin oranlarında da artış belirmiştir. Lise çalışmalarında bu maddelerin oranları %0.6-2.0, üniversite çalışmalarında %0.3-1.8 olarak bulunmuştur.^{20,45} Bu oranlar amfetamin, kokain, eroin ve LSD gibi maddelerin dünyanın pek çok yerine göre KKTC’de daha düşük kullanıldığını göstermektedir.⁴⁶

Uçucu maddelerin kullanımlarında da artış olduğunun görülmesine karşın, Türkiye, ABD, Kanada ve Mısır’daki araştırma sonuçlarına göre uçucu kullanımının daha düşük olduğu görülmüştür.^{46,47} Uçucu maddelerin ulaşımının kolay ve ucuz olması, yasal düzenlemelerin eksikliği nedenleriyle gençlerde yaygın olduğu bildirilmiştir.³⁰ KKTC’de olduğu gibi, Türkiye’de de uçucu madde kullanım yaşı oldukça düşük ve ergenlerde kullanımı yaygındır.⁴⁷

Madde kullanımı ile ilgili yapılan çalışmaların büyük bir çoğunluğunda, madde kullanımına yönelik tutumlar araştırılmamasına karşın, bazı uzmanlar madde kullanımı ile ilgili olumlu tutum ve görüşlerin madde kullanımındaki eğilimleri öngördüğünü belirtmişlerdir.⁴⁸ KKTC’de 2003’te Birleşmiş Milletler Projesi olarak yapılan bir yaygınlık ve tutum araştırmasında,¹⁷ bu çalışmada da olduğu gibi, herhangi bir madde kullanmayan bireylerin yasa dışı madde kullanan kişiler ile iletişim kurmaktan çekindikleri, ev arkadaşlığı, sevgili ilişkisi, cinsel ilişki, evlilik veya arkadaşlık ilişkisi kurmak istemedikleri, yasa dışı madde kullanan bireyleri tehlikeli olarak algıladıkları,

kişiliklerinin gelişmemiş olduğunu düşündükleri ve toplum değerlerine hiçe sayan bireyler olarak değerlendirdikleri saptanmıştır. Hemşireler ile yapılan bir çalışmada, hemşirelerin madde kullanım bozukluğu olan hastalara karşı daha olumsuz tutum gösterdikleri bildirilmiştir.⁴⁹ Bu çalışmada madde kullanıcılarının KKTC’deki bireylerin madde bağımlılarına yönelik önyargılı olmadıklarını düşündükleri belirlenmiştir. Bu bireylerin eğitime ve tedaviye de inanmadıkları görülmüştür. Araştırmalar, bir madde kullanıcısı tanıyanların tanımayanlara göre daha olumlu tutumlarının olduğunu ortaya koymuştur.^{16,24} Lise öğrencileri ile yapılan bir araştırmanın sonuçlarına göre, çalışmaya katılan ve madde deneyen öğrencilerin genellikle maddeye yönelik daha kabullenici ve onaylayan tutum gösterdikleri bulunmuştur.⁵⁰

Çalışmamızda KKTC genelinde madde kullanımının büyük ölçüde artmış olduğu bulunmuştur. Son yıllarda sigara ve alkol kullanım oranlarında belirgin bir değişiklik olmamasına karşın, yasa dışı madde kullanımında geçmiş yıllara göre belirgin bir artış olduğu ortaya çıkmıştır. Bu sonuçlar sigara ve alkole yönelik olarak toplum genelinde önleme programlarının hazırlanması gerektiğini ortaya koymaktadır. Yasa dışı madde kullanımını önlemeye yönelik programlar hazırlanırken özellikle esrar, ekstazi ve sentetik kannabinoide yönelik etkin önleme çalışmaları hazırlanmalıdır. Çalışmada yasa dışı madde kullanımı bulunanların madde kullanımına yönelik daha olumlu tutumları bulunduğu görülmüştür. Önleme çalışmalarında madde kullanımına yönelik olumlu tutumları ortadan kaldırmaya yönelik programların hazırlanması gerektiği de ortaya çıkmıştır.

Yazarların katkıları: M.Ç.: Konuyu bulma, projelendirme, araştırmanın planlamasının ve yürütülmesinin sağlanmasını, istatistik, makaleyi yazma; A.B.: Literatür tarama, veri toplama, makaleyi yazma; M.K.: İstatistik, makaleyi yazma; A.E.: İstatistik, makaleyi yazma.

KAYNAKLAR

1. Karakuş G, Evlice YE, Tamam L. Psikiyatri kliniğinde yatan hastalarda alkol ve madde kullanım bozukluğu sıklığı. Çukurova Üniversitesi Tıp Fakültesi Dergisi 2012; 37(1):37-48.
2. Sutherland I, Shepherd JP. Research report: social dimensions of adolescent substance use. Addiction 2001; 96:445-458.
3. Degenhardt L, Chiu WT, Sampson N, Kessler RC, Anthony JC, Angermeyer M, et al. Toward a global view of alcohol, tobacco, cannabis, and cocaine use: findings from the who world mental health survey. Plos Medicine 2008; 5:1053-1067.
4. TBMM. Madde Kullanımı ve Bağımlılığı ile Kaçakçılığının Önlenmesi Alanlarında Tespit Edilen Sorunlar ve Çözüm Önerileri. TBMM Uyuşturucu Başta Olmak Üzere Madde Bağımlılığı ve Kaçakçılığı Sorunlarının Araştırılarak Alınması Gereken Önlemlerin Belirlenmesi Amacıyla Kurulan Meclis Araştırması Komisyonu Raporu, Ankara, 2009.

5. Gulliver A, Farrer L, Chan JKY, Tait RJ, Bennett K, Calear AL, et al. Technology-based interventions for tobacco and other drug use in univesity and college students: a systematic review and meta-analysis. *Addiction Science & Clinical Practice* 2015; doi: 10.1186/s13722-015-0027-4.
6. World Health Organization (WHO). Social determinants of health and well-being among young people: Health Behaviour in School-aged Children (HBSC) study: international report from the 2009/2010 survey [Internet]. Copenhagen, 2012. 20 Şubat 2017 tarihinde http://www.euro.who.int/_data/assets/pdf_file/0003/163857/Social-determinants-of-health-and-well-being-among-young-people.pdf adresinden edinilmiştir.
7. Amerikan Psikiyatri Birliği (APA). Ruhsal Bozuklukların Tanısal ve Sayımsal El Kitabı, Beşinci Baskı (DSM-5), E Köroğlu (Çev.), Ankara: Hekimler Yayın Birliği, 2013.
8. Bektaş H. Psikoaktif Madde Batağı. İstanbul: Milli-yet Yayınları, 1991.
9. Ögel K. İnsan, Yaşam ve Bağımlılık. Tartışmalar ve Gerekçeler. İstanbul: IQ Kültür Sanat Yayıncılık, 2001.
10. Uzbay IT. Bağımlılık yapan maddeler ve özellikleri. *MİSED (Türk Eczacıları Birliği Meslek İçi Sürekli Eğitim Dergisi)* 2009; 21(22):16-33.
11. Görgün S, Tiryaki A, Topbaş M. Üniversite öğrencilerinde madde kullanma ve anneye bağlanma biçimleri. *Anadolu Psikiyatri Derg* 2010; 11:305-312.
12. Kuğu N, Akyüz G, Erşan E, Doğan O. Sanayi bölgesinde çalışan çıraklarda madde kullanımı ve etkileyen etmenlerin araştırılması. *Anadolu Psikiyatri Derg* 2000; 1(1):19-25.
13. Ögel K, Tamar D, Çakmak D. Madde kullanımı sorununda Türkiye'nin yerine bir bakış. *Türk Psikiyatri Dergisi* 1998; 9(4):301-307.
14. Young, J. Deviance. In P Worsley (Ed.), *The New Introducing Sociology*, third ed., Harmondsworth, Middlesex: Penguin, 1987, pp.407-450.
15. Leitner M, Shapland J, Wiles P. Drug Usage and Drugs Prevention: The Views and Habits of the General Public. London: HMSO, 1993.
16. Çırakoğlu OC, Işın G. Perception of drug addiction among Turkish university students: Causes, cures, and attitudes. *Addict Behav* 2005; 30(1):1-8.
17. Çakıcı M, Çakıcı E, Bekiroğulları Z, Tatlısu Ö. Kuzey Kıbrıs'ta Madde Kullanımının Yaygınlığı. Kıbrıs Türk Ruh Sağlığı Derneği Yayınları, Lefkoşa: Dört Renk Press, 2003.
18. Çakıcı M, Tutar N, Çakıcı E, Karaaziz M, Eş A. The prevalence and risk factors of psychoactive drug use in Turkish Republic of Northern Cyprus: 2003-2013. *Anatolian Journal of Psychiatry* 2017; 18(2):99-107.
19. Çakıcı E, Keskindağ B, Karaaziz M, Çakıcı M. KKTC'de ilkököl öğrencileri arasında psikoaktif maddelerin kullanım yaygınlıkları ve risk etkenleri. *Anadolu Psikiyatri Dergisi* 2017; 18(3):273.
20. Çakıcı M, Çakıcı E, Karaaziz M, Tutar N, Eş A. KKTC'de psikoaktif maddelerin kullanım yaygınlıkları ve risk etkenleri. *Bağımlılık Dergisi* 2014; 15(4):159-166.
21. Çakıcı M. K.K.T.C.'de Uyuşturucu Madde Kullanımı. Lefkoşa: KKTC Başbakanlık Devlet Basımevi, 2000.
22. Census of Population. Social and Economic Characteristics of Population December 4, 2011. North Cyprus, State Institute of Statistics, Printing Division, 2011.
23. The Model European Questionnaire Survey Handbook. The Initial Inventory of Survey Including Questions on Drug Availability. Lizbon: EMCDDA, 2001-2002.
24. Tansel B. Mersin Üniversitesi Öğrencilerinin Bağımlılık Yapıcı Maddelere Yönelik Tutumlarının İncelenmesi. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Mersin Üniversitesi, Mersin, 2006.
25. Çakıcı M, Çakıcı E, Karaaziz M, Subaşı B, Bayramoğlu R, Taşçıoğlu G. Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti'nde Psikoaktif Madde Kullanımının Yaygınlığı Raporu, 2015. KKTC Başbakanlık Psikoaktif madde ile Mücadele Komisyonu, Lefkoşa Psikiyatri Merkezi (LEPİM). KKTC Başbakanlık Devlet Basımevi, Lefkoşa, 2015.
26. Çakıcı M, Çakıcı E. KKTC Lise Gençliğinde Uyuşturucu Madde Kullanımının Yaygınlığı-1996. Lefkoşa: KKTC Başbakanlık Devlet Basımevi, 2000.
27. Çakıcı M, Çakıcı E. KKTC Lise Gençliğinde Uyuşturucu Madde Kullanımının Yaygınlığı-1999. Lefkoşa: KKTC Başbakanlık Devlet Basımevi, 2000.
28. Çakıcı M, Çakıcı E, Subaşı B. KKTC ortaokul öğrencileri arasında madde kullanım yaygınlığı. 8. Ulusal Sosyal Psikiyatri Kongresi Bilimsel Çalışmaları (28-31 Mayıs 2001, Lefkoşa), 2001, s.176-182, Lefkoşa.
29. Eş A. Lise Öğrencilerinde Sigara, Alkol ve Psikoaktif Madde Kullanımı ile Stresle Başetme Yöntem ve Kontrol Odağı İlişkisi. Yayınlanmamış Doktora Tezi, Lefkoşa, Yakın Doğu Üniversitesi, 2015.
30. Çakıcı M, Çakıcı E, Eş A. KKTC lise gençliğinde uyuşturucu madde kullanımının yaygınlığı-2004. *Anadolu Psikiyatri Derg* 2010; 11:121-127.
31. Anderson P. Global use of alcohol, drugs and tobacco. *Drug and Alcohol Review* 2006; 25:489-502.
32. King BA, Dube SR, Tynan MA. Current tobacco survey. *Am J Public Health* 2012; 102(11): 93-99.

33. Fotouhi A, Khabazkhoob M, Hashemi H, Moham-mad K. The prevalence of cigarette smoking in residents of Tehran. *Ach Iran Med* 2009; 12(4):358-364.
34. Tong VT, Turcios-Ruiz RM, Dietz PM, England LJ. Patterns and predictors of current cigarette smoking in women and men of reproductive Agecuador, El Salvador, Guatemala and Honduras. *Rev Panam Salud Publica* 2011; 30(3):240-247.
35. Ögel K, Tamar D, Özmen E. İstanbul örnekleminde sigara kullanım yaygınlığı. *Bağımlılık Derg* 2003; 4(3):105-108.
36. Bobak M, Gilmore A, McKee M, Rose R, Marmot M. Changes in smoking prevalence in Russia, 1996-2004. *Tob Control* 2006; 15:131-135.
37. Çakıcı M, Çakıcı E, Eş A, Ergün D. The prevalence and risk factors of substance use among university students in Turkish Republic of Northern Cyprus. *Anatolian Journal of Psychiatry* 2014; 15:108-115.
38. Maxwell JC, Tackett-Gibson M, Dyer J. Substance use in Urban and rural Texas school districts. *Drugs: Education. Prevention and Policy* 2006; 13(4):327-339.
39. Devaney LM, Reid G, Baldwin S. Prevalence of illicit drug use in Asia and the Pacific. *Drug Alcohol Rev* 2007; 26:97-102.
40. Chaloupka FJ, Weschler H. Price, tobacco control policies and smoking among young adults. *Journal of Health Economics* 1997; 16:359-373.
41. Boden JM, Fergusson DM, Horwood JL. Illicit drug use and dependence in a Newzealand birth cohort. *Aust N Z J Psychiatry* 2006; 40:156-163.
42. United Nation Office on Drugs and Crime. *World Drug Report*, 2008, 2014. http://www.unodc.org/documents/wdr/WDR_2008/WDR_2008_eng_web.pdf Mayıs 20, 2015.
43. Grigoryev A, Savchuk S, Melnik A, Moskaleva N, Dzhurko J, Ershov M, et al. Chromatography-mass spectrometry studies on the metabolism of synthetic cannabinoids JWH-018 and JWH-073, psychoactive components of smoking mixtures. *J Chromatogr B Analyt Technol Biomed Life Sci* 2011; 879:1126-1136.
44. Karaaziz M, Keskindağ B. Gençler arasında popüler psikoaktif madde: sentetik kannabinoid üzerine bir gözden geçirme. *Klinik Psikiyatri Dergisi* 2016; 19(3):137-144.
45. Çakıcı M, Ergün D, Çakıcı E, Onur Ç. The prevalence and risk factors of substance use among high school students in Turkish Republic of Northern Cyprus, 1996-2015. *Anatolian Journal of Psychiatry* 2017; 18(5):428-437.
46. Lev-Ran S, Strat YL, Imtiaz S, Rehm J, Le Foll B. Gender differences in prevalence of substance use disorders among individuals with life time exposure to substances: results from a large representative sample. *The American Journal on Addiction* 2013; 22:7-13.
47. Boztaş MH, Arısoy Ö. Uçucu madde bağımlılığı ve tıbbi sonuçları. *Psikiyatride Güncel Yaklaşımlar* 2010; 2(4):516-531.
48. EMCDDA. *Handbook for surveys on drug use among the general population. Final Report*, European Monitoring Centre for Drugs and Drug Addiction, 2002, Lisbon.
49. Morgan BD. Nursing Attitudes toward patients with substance use disorders in pain. *Pain Management Nursing* 2014; 15(1):165-175.
50. Gümüş İ, Kurt M, Emurat DG, Feyatörbay E. Lise öğrencilerinin madde bağımlılığı konusunda bilgi, tutum ve davranış düzeylerinin belirlenmesi. *Ekev Akademi Dergisi* 2011; 15(48):321-331.